

„ВЯРНО“ ИЛИ „ПРАВИЛНО“ ТРЯБВА ДА ГОВОРЯТ ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ

Относно концептуалната рамка на IASC/IASB

Ален БЮРЛО¹

Почетен професор, бивши директор на Националния институт за икономика и счетоводство (INTEC)

Резюме

Поставянето, относно финансовата отчетност, на въпроса за избора между „вярно“ и „правилно“ означава да се даде политическо измерение на противопоставянето достоверност/уместност – две характеристики на финансовата информация, които концептуалната рамка на IASC/IASB не разглежда като противоречиви. Но в зависимост от приоритета, който отдаваме на тези характеристики, счетоводният модел може да бъде твърде различен. Няколко заемки от поведенческите науки ни позволяват по-добре да разберем имплицитните и експлицитни хипотези за концептуалната рамка на Международните стандарти за финансова отчетност (МСФО) и да погледнем на тях отстрани. Отговорът на въпроса за избора между „вярно“ и „уместно“ представяне няма само технически характер, тъй като предоставяната информация не само описва реалността, но и създава реалност. Следователно стандартизаторът носи и политическа отговорност.

ПЪРВА ЧАСТ

Четвъртата европейска директива от 1978 година въведе в европейското счетоводно право британската концепция за „*true and fair view*“, което ние преведохме като „вярна представа“. Тази концепция бе предмет на голям брой публикации, но два нови елемента възбудиха отново интереса към нея.

1. Първият нов елемент е появата на понятието „*fair value*“, преведено като „справедлива стойност“. То не присъства в Първата концептуална рамка на Комитета по международни счетоводни стандарти (IASB) от 1989 година, макар и появило се за първи път през 1982 година в стандарт МСС 16 „Имоти, машини и съоръжения“. Изразът „*fair value*“ впрочем все още не присъства във версия 2010 на концептуалната рамка на Съвета по международни счетоводни стандарти (IASB). Всъщност включването на понятието във финансовите инструменти (МСС 39 „Финансови инструменти: признаване и оценяване“) разбуди духовете и въпросът дори стана предмет на писмо на президента Жак

¹ Благодарности: авторът изказва благодарност на своите колеги и приятели Larry BENSIMON (Национална консерватория за изкуства и занаяти, Спам), Bernard COLASSE (Университет Париж-Дофин) и Christian HOARAU (Спам) за техните забележки и съвети.

Ширак до председателя на Европейската комисия Романо Проди от 4 юли 2003 година (Burlaud & Colasse, 2010, с. 171).

2. Вторият нов елемент е финансовата криза от 2008 година, накарала много изследователи (Colasse, 2009a; Laux & Leuz, 2009, с. 829 или Marteau & Morand, 2009) и политици (Baert & Yanno, 2009) да посочат процикличното въздействие на оценката по справедлива стойност на финансовите активи. Публичните власти вече бяха направили този извод и Европейската комисия, на заседанието на Съвета Екофин от 7 октомври 2008 година, оказа натиск върху IASB той да разреши на предприятията и по-специално на банките да прекласифицират финансовите си инструменти в категория, в която те вече няма да се оценяват по справедлива стойност (Burlaud & Colasse, 2010, с. 168). Същите констатации бяха направени в САЩ от Американската банкова асоциация (American Bankers Association), Конгреса и Комисията по ценните книжа и фондовите борси (Securities and Exchange Commission) (Laux & Leuz, 2009, с. 826, 831 & 832).

Ако една политическа намеса може да промени счетоводните правила, за да манипулира резултатите на предприятията с цел овладяване на криза, възможно ли е все още да говорим за вярна представа?

Настоящата статия няма за цел да отговори на въпроса за легитимността на политическата намеса или на международния стандартизатор, какъвто е IASB, въпроси, които вече са нашироко обсъждани (Hoarau & Teller, 2007, с. 5 & следващи и Burlaud & Colasse, 2010, с. 155 & следващи). Тя няма също така за цел да разглежда справедливата стойност, трудностите и последствията от въвеждането ѝ във финансовата отчетност (Jeanjean, in Colasse, 2009c, с. 1025 & следващи).

Тук няма да критикуваме и вътрешната издържаност на концептуалната рамка на IASB/IASB. Ако приемем постулата за ефективност на пазарите и факта, че финансовата информация е насочена на първо място към външните източници на капитал и че по силата на хипотезата за ликвидността на пазарите последните могат да се оттеглят във всеки един момент, логично е да се включат в резултата („*comprehensive income*“) нереализираните капиталови печалби („*holding gains*“) чрез оценка на определени активи по тяхната справедлива стойност.

Въпросът, който бихме искали да разгледаме тук, е друг. Финансовата информация, която ще сведем до финансовите отчети (баланс, отчет за приходите и разходите и приложение), може ли едновременно да бъде „вярна“ и „правилна“? Концептуалната рамка на IASB от 2010 година го твърди: „Фундаменталните качествени характеристики са уместност и вярно представяне“ (IASB, 2010, § QC5). Не сме убедени, че тези две качества са винаги съвместими.

Ще се опитаме да отговорим на въпроса, зададен в заглавието, като изследваме двете хипотези.

- Първата, възприета от повечето автори и намираща потвърждение в счетоводното право, гласи, че финансовите отчети следва да представят „истината“ („вярна представа“); това предполага наличието на истина, на външна реалност, достъпна за наблюдение от наблюдателя. Такъв ли е

случаят? Някои автори го оспорват открито, когато определят счетоводството като артефакт, позволяващ наблюдение, опосредствано чрез концептуална система за представяне (Hopwood, 1974)². Не трябва също така да се смесват вярност и правилност. Дори и по принцип спазването на стандарта да води до вярна представа за финансовото положение според определени счетоводни практики, все пак е възможно да има конфликт между тези две цели. Макар и концептуалната рамка на IASB да не разглежда подобна възможност, тя присъства в Четвъртата европейска директива³.

• Втората хипотеза, която ще разгледаме по-подробно в следващите редове, допуска мисълта, че финансовите отчети биха могли да имат и друга цел: да водят до „правилно” поведение. Те се явяват сигнал (дразнител), отключващ желаното поведение, считано за навременно, адекватно, „правилно”, т.е. за съответстващо или на ценности, т.е. на дадена етика или морал, или на цели, определени от даден орган, например стандартизатор, и считани за легитимни⁴. И тогава е без значение дали отчетите отразяват „вярно”. Целта им може да бъде например да допринасят най-вече за прозрачността на финансовите потоци, за да направят бизнеса по-морален. Принципът на начисляването в този случай става вероятно излишен. Но те могат също така, друга възможна алтернатива, да имат за цел да стимулират инвестициите, например чрез намаляваща амортизация на определени активи, което би довело до намаляване на корпоративния данък и разпределяемия дивидент. Концептуалната рамка, била тя подразбираща се или явна, на всяка нормативна счетоводна референтна система би трябвало да даде отговор на поставения въпрос. Тази хипотеза ни кара да разгледаме възможния принос на поведенческите науки към размисъла върху концептуалната рамка. По-нататък ние разглеждаме поведението по следния начин: *„Поведението е съвкупност от реакции на адаптация, подлежащи на обективно наблюдение, които даден организъм, по принцип притежаващ нервна система, показва в отговор на дразнения, подлежащи също на обективно наблюдение и идващи от обитаваната от него среда”*⁵. Нека прибавим, че дразненията могат да идват и от самия организъм, т.е. да имат вътрешен произход. В рамките на тази статия следва да уточним, че ни интересуват само социалните поведения, т.е. силно контекстуализираните поведения.

Ще видим, че отговорът на поставения въпрос може да се променя с времето (1.), че имплицитните или експлицитни хипотези за новия счетоводен модел, т.е. за концептуалната рамка на *International Financial Reporting Standards (IFRS)*, са крехки и не позволяват ясно да се различи „вярното” от „правилното”

² Виж също по този въпрос: Chrystelle Richard, „Anthony G. Hopwood: la comptabilité en action” in Colasse, 2005, с. 255 и следващи.

³ Cf. чл. 4 & 5 от Четвъртата европейска директива от 25 юли 1978.

⁴ Тук няма да развиваме понятието легитимност. Cf. по този въпрос: Romain Laufer et Alain Burlaud (1997), „Legitimité” in Encyclopédie des sciences de gestion, *Economica*, 1754 – 1772.

⁵ Tilquin, 1942, цитиран от Sylvain Auroux [под редакцията на] (1998). Encyclopédie philosophique universelle. PUF, с. 383.

(2.), за да стигнем накрая до заключението, че „правилното“ е по-важно от „вярното“ (3.).

1. Развитие на счетоводството

Ролята на счетоводството в организацията на обществото се е променяла с времето, отразявайки естеството на икономическия обмен. В началото счетоводството е „практическо познание“ и дори „практическо познание в търсене на теория“⁶ с кодифицирането на добрите практики, а след това и с известна доза намеса от страна на държавата, довели до появата на сметкоплановите и европейските директиви. Едва по-късно, към края на 70-те години, теорията бива ясно формулирана, тъй като стандартизаторите изпитват необходимост да обосноват теоретично изборите, които правят, за да ги легитимират по-лесно чрез публикуването на „концептуални рамки“. Именно така техническите избори, представени в стандартите, придобиват силата на научна мисъл.

1.1. Счетоводството, „познание в търсене на практика“

Схематично разделихме развитието на счетоводството на три периода: 1. от инвентаризацията на имуществото (описание) до 2. измерването на резултата (счетоводна практика) и 3. оценка на финансовото положение (диагноза)⁷. Всяка периодизация е спорна. Тя зависи по-точно от избора на началната точка на развитие и е тясно обвързана с тълкуването на това развитие. Ние приемаме за начална точка най-старите следи от съществуването на отчетност, шумерските глинени плочки. Те представляват инвентаризация на стада⁸. Това са отчети, изразени във физически единици, т.е. без остойносттаване. С течение на времето понятието инвентаризация става по-прецизно с развитието на гражданското право, в което се уточнява понятието имущество, и с развитието на парите, направили възможно остойносттаването. Но логиката си остава същата: става въпрос за описание на съвкупност от материални блага. През втория посочен период появата на дружества, занимаващи се с оборудване на кораби за отвъдокеанска търговия, ще доведе до прецизиране на правилата за разпределение на печалбата, т.е. за пресмятане на резултата на базата на счетоводни практики, които включват начислените разходи. И накрая, третият период, свързан с развитието на световните финансови пазари и на европейските и международни счетоводни стандарти, въвежда понятията за вярна представа и справедлива стойност. Трите посочени етапа могат да бъдат открити днес в трите цели, които Търговският кодекс поставя на счетоводството. И ако двете първи

⁶ Според заглавието на статия на Bernard Colasse: „La comptabilité: un savoir d'action en quête de théories“, публикувана в Barbier, J.-M. (под редакцията на) (1996): *Savoirs théoriques et savoirs d'action*. PUF, с.73-89.

⁷ Тази троична периодизация не е свързана с периодизацията на Огюст Конт (*Cours de philosophie positive*. Hachette, 1927, с. 3 & следващи), който различава следните три „състояния“: теологично, метафизично и позитивно. Не е свързана и с André Piettre (*Les trois âges de l'économie et de la civilisation occidentale*. Fayard, 1964, с. 158), който вижда три етапа в икономическото развитие на цивилизациите: подчинена икономика, независима и доминираща икономика и, накрая, направлявана и регулирана икономика по човешки образ.

⁸ Cf. по този въпрос: Jean-Guy Degos (1998). *Histoire de la comptabilité*. PUF, с. 9.

цели са стари, то третата цел, вярната представа, е въведена във френското счетоводно право с Четвъртата европейска директива от 1978 година, довела до сериозни промени в общия сметкоплан през 1982. Дотогавашните сметкопланове отразяват само две цели:

- правилност, т.е. съответствие на правилата на счетоводното право⁹ и
- честност, т.е. отсъствие на намерение за измама.

Следователно налице е задължение за използване на определени средства (правилност) и морално задължение (честност), но няма задължение за постигане на определен резултат, т.е. да се предостави на потребителя на отчета вярна представа на една действителност, дори и ако трябва да се отклоним от нормата, когато тя не е адаптирана към конкретната ситуация. С други думи казано, търсенето на вярна представа е по-висш принцип („*overriding principle*”).

Правилност, честност и вярна представа се отнасят до три агрегата: имущество, резултат и финансово положение, както е видно от дадената по-долу таблица 1.

Таблица 1: Трите периода в развитието на счетоводството и Търговския кодекс

Чл. L. 123-14 от Търговския кодекс		
„Отчетите трябва да бъдат правилни, честни и да дават вярна представа...“		
1. ... за имуществото	2. .... за резултата	3. ... за финансовото положение ¹⁰
<p>Описване (инвентаризация) на имуществото на дадена организация с цел създаване на доказателствен инструмент, противопоставим на договарящите се.</p> <p>Това схващане за ролята на счетоводството, основано на правото на собственост, дефинирано в Гражданския кодекс, идва още от Шумер.</p> <p>Счетоводството е частно дело, което няма нужда от</p>	<p>Пресмятане на откриването на права на разпределение на резултата (констатация) въз основа на счетоводна практика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дивидент - данък - самофинансиране - участие на работниците - ... <p>Тази концепция за ролята на счетоводството се появява със създаването на командитните дружества (Флоренция, XV-ти век) и</p>	<p>Предоставяне на полезна информация за изразяване на преценка (мнение) за финансовото състояние на дадена организация, за да се улесни вземането на светло на икономически решения (бъдещ ангажимент) за „голям кръг ползватели на финансовия отчет”¹².</p> <p>МСФО (първият международен счетоводен стандарт е публикуван през 1974 година, успоредно с глобализирането на финансовите пазари) оставят по-голямо място на</p>

⁹ Съответствието на правилата се определя в някои дисциплини с понятието „истинност”, което е различно „вярност”.

¹⁰ Търговският кодекс поставя „финансовото положение” преди „резултата”. Но ние не смятаме, че редът на думите е от значение за подредбата по приоритети.

<p>стандартизиране и се свежда до изчерпателна инвентаризация на елементите, съставляващи имуществото, и до регистриране на сделките, отнасящи се до това имущество. Отчетността позволява „да се направи отчет“ за управлението му. Същото понятие се използва например за настойника: „Всеки настойник е счетоводител на управлението си, когато то приключи“ (чл. 469 от Гражданския кодекс от 1804 година); или за държавните служители: „Обществото има право да иска отчет от всяко длъжностно лице за неговата работа“ (чл. 15 от Декларацията за правата на човека и гражданина от 1789 година).</p> <p>Прави се разлика между „вярно“ и „невярно“.</p>	<p>развитието на смесените (съвладетелски) дружества (XVI-ти век)¹¹.</p> <p>Тя се разпространява с въвеждането на пряко облагане на фирмите, считано от 1917 година.</p> <p>Счетоводната отчетност става публично дело (привличане на средства от спестявания и облагане с данъци), нуждаещо се от стандартизиране.</p> <p>Стандартизаторът е изразител на консенсуса между отделните участници.</p> <p>Появява се нуждата от отчет на приходите и разходите в допълнение към баланса, откъдето и двустранното счетоводство.</p> <p>Прави се разлика между „вярно“ и „невярно“, но „вярното“ става относително, защото е функция на счетоводни практики след появата на начислените разходи (например: амортизация).</p>	<p>намерението (счетоводство на намерението, особено важно за класификацията на елементите при портфейл ценни книжа) и на прогнозите (актуализация на бъдещите <i>cash flows</i>).</p> <p>Информацията следва да бъде уместна¹³, т.е. полезна за взимането на икономически решения от инвеститорите.</p> <p>Интернационализацията на финансовите пазари предполага наличието на световни стандарти. Акцентът, поставен върху финансовото положение, води до по-голямо развиване на баланса и приложението, отколкото на отчета на приходите и разходите.</p> <p>Следователно различаваме „правилното“ (онова, което е полезно за <i>homo oeconomicus</i>) от „неправилното“, което е безполезно за нуждите на рационалния инвеститор.</p>
---	---	--

Търсенето на вярна представа, отнасяща се едновременно до имуществото, резултата и финансовото положение, е представено като цел, несъздаваща особени проблеми. Все пак възможна е появата на конфликти, както се вижда от примера за начисляване на амортизацията (Burlaud & Cossu, 1977). Така можем да определим три начина за начисляване на амортизацията:

- измерване на обезценяването на имуществото;
- разхвърляне на разходите за инвестиции върху производството;

¹² Тук не използваме формулировката от Търговския кодекс или тази от националния сметкоплан, които не изразяват ясно концептуалната им рамка, а формулировката от концептуалната рамка на МСФО (1989),

чл. 12. От друга страна, в този текст не се говори за „резултат“, а за „резултатност“, което е много по-общ термин.

¹¹ Cf. по този въпрос: Yannick Lemarchand (1993). Du dépréciement à l'amortissement. Enquête sur l'histoire d'un concept et de sa traduction comptable. *Ouest Editions*.

¹³ Чл. 26 до 28 от концептуалната рамка на МСФО (1989).

- заделяне на част от паричните потоци (*cash flow*) след приспадането им от облагаемия и/или разпределяем резултат с цел реинвестирането им, използвайки по този начин множителя на амортизация или ефекта на Lohmann-Ruchti (Lemarchand & Nikitin, in Hoarau et al., 2011, с. 41 & следващи).

Следва да отбележим и че нашата периодизация тръгва от описанието, което поставя на преден план „вярното” (1), за да се стигне до вярна представа за финансовото положение, която (3) отдава предпочитание на уместността и взема онова, което е „правилно” за вземането на икономически решения. Подобно на счетоводните цели техническият похват също се развива. Така например историческата стойност, която показва „вярното” (сделка, отнасяща се до елемент от имуществото, наистина се е случила за сума, която е добре известна), дава място за предполагаеми пазарни стойности в рамките на хипотетични сделки (*mark to model*). Няма нищо по-малко „вярно”. Но дали същевременно тази информация е уместна, полезна и следователно „правилна”? Това е въпросът.

1.2. Счетоводството: към един хипотетично-дедуктивен подход

Юристите превърнаха правото в академична дисциплина, имаща своя дългогодишна история, философия, теории и начин на мислене. Какво да кажем за счетоводството, ако то се различава от правото?

Ние всъщност видяхме, че счетоводството постепенно се е отдалечило от чисто юридическата концепция (позоваване единствено на правото на собственост, дефинирано в Гражданския кодекс), за да обхване и други клонове на правото (корпоративно право, наказателно право, данъчно право...) и накрая да се освободи от правото, след като липсва световно право, като отдаде предпочитание на икономическата гледна точка, основана на глобализираната пазарна икономика и, по-специално, пренебрегваща в максимална възможна степен държавите и междудържавните организации.

Тази еволюция на счетоводната отчетност показва и нарастващото значение на счетоводните практики, когато се преминава от един етап на следващ, т.е. нарасналата роля на стандартизатора, чието задължение е да регулира въпросните счетоводни практики. Напускането на частната сфера и преминаването към публичната налага въвеждането на правила, плод на консенсус между групи, представляващи различни участници. Но следва да се прави разлика между консенсус, компромис и компромис със съвестта.

- Тъй като думата „консенсус” е силно изтъркана, нека вземем дефиницията, дадена ѝ от политическата социология. *„Понятието консенсус означава гласно или негласно споразумение между хората относно основните ценности на тяхното общество и волята им да разрешават конфликтите, които ги разделят, чрез обсъждане с цел да се наложи това, което ги обединява, над онова, което ги разделя, при спазване на общопризнати процедури”*¹⁴. „Партньорската концепция за

¹⁴ Sylvain Auroux, op. cit. с. 435.

счетоводна стандартизация“, така както бе практикувана от Националния счетоводен съвет, илюстрираше добре търсенето на консенсус (Colasse & Pochet, 2009, с. 30).

- Компромис означава незадоволително споразумение. „Ако под решение разбираме отговор, който напълно удовлетворява всички аспекти на даден проблем, то типично за политическите проблеми е, че те са неразрешими. (...) Ако проблемът подлежи на решение в точния смисъл на тази дума, значи става въпрос за технически проблем. Но политическият проблем може да бъде решен най-често по трудния път на преговорите и компромиса. Компромисът е вид разрешаване или предотвратяване на конфликти, при които страните приемат да оттеглят или да намалят някои от първоначалните си искания“¹⁵.
- И накрая, „компромисът прераста (...) в компромис със съвестта, когато започнем да отстъпваме от принципите си“¹⁶.

Ние смятаме, че е налице по-скоро консенсус по отношение на целите, декларирани в концептуалната рамка (кой би могъл да се противопостави на върнатата представа?), и компромис по отношение на техническите разпоредби, касаещи класификацията или оценката на определени операции. Това прави относително „вярното“ или достоверността на представата за реалността.

Създаването на счетоводно право в хода на събитията, както направиха това американските и британски стандартизатори, а по-късно и IASC, поставя в края на краищата въпроси, свързани с вътрешната му логическа издържаност. За да разреши този проблем, Accounting Standards Committee публикува първата си концептуална рамка през 1975 година: „*The Corporate Report*“. От 1978 година FASB започна да публикува „*Statements of Financial Accounting Concepts*“, които в съвкупността си съставляват американската концептуална рамка. Черпейки от този опит, IASC публикува своя рамка през 1989 година, „*Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*“, която по-късно, през 2010 година, прерасна в „*The Conceptual Framework for Financial Reporting*“. Този последен документ бе изготвен в рамките на споразумение, сключено през октомври 2004 година между IASB и FASB с оглед разработването на обща концептуална рамка, почиваща на дотогава съществуващите рамки. Работата не е приключила и концептуалната рамка от 2010 година временно включва и част от тази от 1989 година.

Концептуалната рамка на FASB е дефинирана като „логически издържана система от взаимосвързани цели и основополагащи принципи, водеща към здрави стандарти и сочеща естеството, ролята и границите на счетоводството и финансовата отчетност.“ (FASB, 1978, с. 2).

Концептуалната рамка на IASB описва основните концепции, залегнали в изготвянето и представянето на финансовите отчети, предназначени за външни за организацията потребители (IASB, 2010, с. 5). Тя играе главно ролята на наръчник за IASB с оглед създаването на бъдещи стандарти и се явява следователно метаправило. Но концептуалната рамка не е стандарт и не може да

¹⁵ Sylvain Auroux, op. cit. с. 390.

¹⁶ Ibid.

се отклонява или да оправдава отклонение от даден стандарт. Макар и IASB да признава, че в ограничен брой случаи може да има конфликт между концептуалната рамка и стандарта, валиден остава стандартът и броят на случаите на конфликти ще намалее с времето (IASB, 2010, с. 5).

Като определя целите на счетоводните стандарти и изискваните качества по отношение на финансовата информация, концептуалната рамка допринася за логическата издържаност на стандартите и създава стабилна принуда за стандартизатора. „Концептуалната рамка се явява по този начин нещо като счетоводна теория. Тя е част от дедуктивен подход, доколкото от първия въпрос ще бъде направена дедукция за отговорите, които трябва да бъдат дадени на останалите. (...) Така замислена, концептуалната рамка се явява инструмент за стандартизатора. Тя е интелектуален инструмент, предназначен да ориентира избора му, генератор на стандарти (...)“ (Chantiri-Chaudemanche & Pochet, in Nikitin & Richard, 2012, с. 150).

Концептуалната рамка на IASB дава на финансовата отчетност две основни характеристики: уместност (IASB, 2010, чл. QC 6) и достоверност на представянето (*ibid.*, QC 12). Уместното е полезно, т.е. „правилно“ за нуждите на този, който трябва да вземе икономически решения и по-специално за инвеститора, приеман като рационален според съответната икономическа теория. С други думи казано, става въпрос да се удовлетворят нуждите на този, който има властта да назначава и освобождава *ad nutum* ръководителите и да държи, продава и купува ценни книжа (IASB, 1989, чл. 14). Достоверността спрямо дадена реалност, откъдето и терминът „представа“, а не достоверността спрямо дадено правило, препраща към истината.

Това налага много уточнения. Очевидно, необходимо е да се определи предметът, описван чрез финансовата отчетност, организацията, нещо, което концептуалната рамка на IASB от 2010 година, незавършена към днешна дата, все още не е направила. От друга страна, необходимо е да се определи кой упражнява властта и с каква цел. С други думи казано, изграждането на новия счетоводен модел се опира на имплицитни и експлицитни хипотези, на които ще се спрем по-подробно в следващия раздел, преди да разгледаме въпроса за относителното значение на „правилното“ и „вярното“.

ВТОРА ЧАСТ

2. Имплицитните и експлицитни хипотези на новия счетоводен модел

Предварителна забележка: до 2003 година се говореше за счетоводни стандарти (*International Accounting Standards, MCC*). След тази дата IASB прекръсти стандартите си на *International Financial Reporting Standards* (МСФО). Необходимо е да се прави разлика между счетоводство (*accounting*) и финансова отчетност (*financial reporting*), т.е. двете понятия могат да бъдат разделени. Може би става въпрос за риторична фигура, имаща за цел да придаде по-голяма стойност на нормативната продукция на IASB, като я приобщи към пазарните финанси, считани за по-аристократични в сравнение със счетоводството? Но

всичко това е отпреди 2008 година... Основите на стандартите, независимо дали става въпрос за МСС, или МСФО, не са се променили от това.

МСФО почиват на имплицитни хипотези¹⁷:

- ефективност на пазарите, която включва хипотезата за съответствие между поведението на потребителите на финансовата информация (инвеститорите) и теорията на очакваната полезност (*Expected Utility Theory*), но не се изчерпва с нея;
- подчиненост на ръководителите спрямо потребителите-инвеститори (теория за представителството);

и на експлицитни хипотези¹⁸:

- достоверност на представата, която дават финансовите отчети;
- неутралност на финансовата отчетност; и
- съвместимост на качествата достоверност и уместност на финансовата отчетност.

2.1. Имплицитни хипотези на счетоводния модел

Имплицитни хипотези са тези, водещи до изграждането на инструмент за наблюдение на действителността, чието действие води до редуциране на сложността.

Ако вървим от общото към частното, три тясно взаимосвързани теории се използват, без да са изрично формулирани в концептуалната рамка: теорията за човешкото поведение, теорията за функционирането на пазарите и теорията за функционирането на предприятието. Това ни кара да разгледаме поотделно теорията за очакваната полезност и тази за ефективността на пазарите.

• Теория за очакваната полезност или теория за рационалния избор

Теорията за очакваната полезност е една от основите, върху които се гради теорията за ефективността на пазарите. Тя идва от класическата икономика и почива на определен брой аксиоми, свързани с нагласите на „рационалния“ човек, който трябва да прави избора си в рискова ситуация. Тя е критикувана, в частност, от Даниел Канеман (Daniel Kahneman) и Амос Тверски (Amos Tversky) (1979), основатели на поведенческите финанси и теорията на перспективите (*Prospect Theory*). Те доказват по-точно, че:

- печалбите се претеглят от техните вероятности, но че сигурните резултати се пре-претеглят (*certainty effect*);

¹⁷ Cf. по този въпрос: Alain Burlaud et Bernard Colasse (2010), с. 153 до 176 и по-специално § 2.2.2 „Un cadre conceptuel fondé sur des théories contestées”. В статията се критикуват слабостите на два от теоретичните фундаменти на концептуалната рамка: теорията за представителството и ефективността на пазарите.

¹⁸ Cf. ibidem, § 2.2.3 „Une rhétorique palliative de la neutralité, de la fidélité et de la transparence de l'information financière”.

- предпочитанията не са симетрични, т.е. болката, породена от загубата, е по-силна от удоволствието, породено от печалбата при една и съща сума (reflexion effect);
- кривите на полезността са вдлъбнати и поради това, например, ние често предпочитаме да сключим застрахователна полица, дори срещу сравнително дребни рискове, които бихме могли да приемем, без да се опасяваме от разорение, въпреки че математическото очакване за печалба за застрахования е отрицателно, ако застрахователят добре е пресметнал размера на премията си;
- ние сме по-чувствителни към промените в дохода или имуществото, отколкото към абсолютната им стойност.

Следователно инвеститорите не са задължително „рационални” в смисъла на класическата икономика, т.е. имащи поведение, съответстващо на модела на *homo oeconomicus*, смятан за архетип на новия световен елит. За това свидетелстват станалите банални антропоморфни изрази, подчертаващи важността на миметизма при вземането на решения: пазарите „мислят”, пазарите „имат доверие“ на политиката, водена от даден държавен ръководител, пазарите са „нервни”... Пазарът, невидимо, но притежаващо намерения същество, упражнява власт, без да има контравласт, защото е нелокализируемо (къде се намира пазарът?) и анонимно (кой представлява пазара? кой говори от негово име?). Как да го атакуваме? Когато става въпрос за колективно поведение, кой може да гарантира, че сборът от индивидуални поведения, подчинени на обща рационалност, води до колективно поведение, подчинено на същата рационалност?

„Още Кейнс (Keynes) подчертава влиянието на психологията и ролята на счетоводните практики върху пазарната оценка на акциите (...), плод на масовата психология на голям брой невежи хора. (...) Професионалните инвеститори, чиято компетентност и професионална преценка позволяват да се коригират фантазиите на невежите и оставени на собствените им знания лица, в действителност не се вълнуват от реалната стойност на дадено вложение за човека, който го прави и който ще го прибави към портфейла си, а от стойността, която пазарът, повлиян от масовата психология, би дал на това вложение три месеца или година по-късно. Така например според Кейнс курсът на акциите може да се отклони от вътрешните стойности под влияние на масовата психология. Той оприличава техниката на инвестиране, базирана на краткосрочното прогнозиране въз основа практическа оценка, на конкурсите, организирани от вестниците, при които участниците трябва да изберат най-красивите шест лица измежду стотина фотографии, като първа награда се присъжда на този, чиито предпочитания се доближават максимално до средния избор, направен от всички останали участници. (...) Инвеститорът използва способностите си, за да стигне до идеята, че осредненото обществено мнение ще се оформи преди собствената му преценка“¹⁹.

¹⁹ Christian Hoarau et Robert Teller (2001), с. 116. Аналогично разсъждение (желанието на всеки инвеститор е функция на желанието на останалите) позволява на André Orléan да покаже, че не

• Хипотеза за ефективността на пазарите

Ефективността на пазарите, която включва теорията за очакваната полезност, предполага освен това цялата информация да е безплатна и достъпна за всички, пазарът да бъде раздробен и поведението на участниците да бъде „рационално“ в горепосочения смисъл, както и въпросните участници да могат да получават веднага и изцяло всяка нова информация²⁰. Ефективността на пазарите е удобна хипотеза за моделиране, но си остава непотвърдена. Впрочем не е необходимо тя да бъде потвърждавана, защото има нормативна стойност. Държавите, организациите за стандартизация и контрол на пазарите са приканени да работят за създаване на благоприятни за ефективността на пазарите условия. Това не гарантира обаче, че пазарите са наистина ефективни и във всеки случай показва, че те не съществуват по „естествен“ начин.

Фама (Fama) различава три форми на информационна ефективност:

- слабата форма означава, че информацията, с която разполагат всички участници, е публична и съдържа само хроника на борсовите курсове, вече отразена в цената;
- полусилната форма, която е най-често срещана, предполага всички участници да получават незабавно и единствено всяка публична информация, което е много повече от обявените борсови курсове;
- силната форма предполага наличието на частна информация, но тя е включена в борсовия курс²¹.

Макар и финансовата информация отчасти да е налична безплатно, цената на нейното тълкуване е много висока, което на практика изключва много инвеститори. Ето защо счетоводството не е „общо благо“ в чист вид, по израза на Ostrom, тъй като има характерните черти на „клубен продукт“ (Burlaud & Perez, in Nikitin & Richard, 2012, с. 228). Нещо повече, не всички получават едновременно информацията, съществува поверителна и от частен характер информация, а финансовата отчетност сама по себе си, единствената Впрочем, която е нормативна, не е актуална. Международните събития, климатичните бедствия, здравословното състояние на даден лидер, предстоящ важен договор, обещаваща технологична иновация... влияят също на ценообразуването.

Теорията за ефективността на пазарите се асоциира с теорията за представителството (агентска теория). Според последната лицата, притежаващи ресурси, от които дадено предприятие има нужда, в частност финансови ресурси, са свободни да се договарят с предприятието или да не го правят, да възложат управлението на ръководители на предприятието. „Agency theorists see the firm surrounded by efficient markets. (...)“ (Hill & Jones, 1992, с. 134). Двете теории не се припокриват, но са тясно свързани.

съществува механизъм за саморегулация на финансовите пазари. Cf. André Orléan (2011), *L'empire de la valeur*, изд. Seuil.

²⁰ Cf. по този въпрос основополагащата статия на Eugène F. Fama (1970). *Efficient Capital Markets: a Review of Theory and Empirical Work*. *The Journal of Finance*. 25 (2).383 - 417.

²¹ Cf. по този въпрос: Christian Hoarau et Robert Teller (2001), с. 112 и следващи, и Robert Goffin (2001). *Principes de finance moderne*. *Economica*, с. 121 и следващи.

• Теория за представителството

Като поставя финансовата отчетност в услуга на инвеститорите, концептуалната рамка на IASC/IASB представя предприятието по начин, съответстващ на теорията за представителството.

Според тази теория, която е на кръстопътя между правото, икономиката и мениджмънта, предприятието е взел от експлицитни или имплицитни договори, а не институция, колектив със собствен живот и душа. Финансовата отчетност намалява информационната асиметрия между упълномощителя или принципала (акционера) и пълномощника или представителя (ръководителя-служител), на когото се делегира право на действие, като се запазва правото на контрол, за да се гарантира лоялността на последния (Jensen & Meckling, 1976). Правото на контрол се упражнява отчасти чрез финансовите отчети, за да е сигурно, че целите за доходност наистина са постигнати, но и чрез управленски механизми, насърчаващи идентичността на целите между принципала и представителя, като например сток опциите.

Предприятието не е единен играч, а място на сблъсък и сътрудничество на опортюнистични участници, чиито интереси се разминават. Балансирането на тези интереси води до разходи за представителство (агентски разходи), имащи за цел да намалят моралната случайност (неспазване на съвкупността от правила и споразумения между двете страни): разходи за надзор от страна на упълномощителя или принципала и разходи за финансова отчетност от страна на пълномощника или представителя. Тези разходи за представителство са само част от транзакционните разходи, дефинирани от Coase, а по-късно и от Williamson²². Още Адам Смит посочва особената природа на взаимоотношенията между собственика и ръководителя: „Тъй като директорите на този вид компании (акционерните дружества) управляват по-скоро чужди пари, а не свои, не може да се очаква те да проявяват същата бдителна точност и загриженост като акционерите, боравещи със собствени средства“²³. А. Берл (A. Berle) и Г. Мийнз (G. Means) разглеждат още по-подробно въпроса за разминаването в интересите между управляващия и притежаващия предприятието²⁴. М. Дженсен (M. Jensen) и У. Меклинг (W. Meckling) отиват още по-далече, като се интересуват от всички договори, функциониращи във фирмата²⁵.

От таблица 2 все пак се вижда, че властовите отношения не отговарят задължително на либералната теория и корпоративното право, според които ръководителите са подчинени на собствениците на капитала. Например размиването на капитала може да обясни липсата на отношение между възнаграждението на ръководителя и развитието на курса на акциите.

---

²² 7. Cf. R. H. Coase (1937): The Nature of the Firm, *Economica*, vol. 4, както и Williamson, O. E. (1979), *Transaction Costs Economics: the Governance of Contractual Relations*, *Journal of Law and Economics*, n° 2.

²³ Adam Smith (1991, [оригинално издание: 1776]). *Recherche sur la nature et les causes de la richesse des nations*. Flammarion, т. 2, с. 401.

²⁴ A. Berle & G. Means (1932). *The Modern Corporation and Private Property*. Commerce Clearing House.

²⁵ Cf. по този въпрос основополагащата статия на Michael C. Jensen и William H. Meckling (1976). *Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Cost and Ownership Structure*. *Journal of Financial Economics*, 3 (4), 305 – 360.

Таблица 2: Отношение между възнаграждението на ръководителите и курса на акцията (примери)

Данни за 2002, в милиони евро				
Дружество	Име на ръководителя	Годишно възнаграждение (изменение спрямо 2001)	Предоставени сток опции	Изменение на курса на акцията: 2002/2001
„Вивенди“	Месие	5,720 (+ 11,6%)	0	-70 %
„Венси“	Закариас	3,039 (+ 16%)	750 000	-15 %
„Тотал“	Демаре	2,410 (- 26,8%)	60 000	-10 %
„Данон“	Рибу	2,400 (+ 4,3%)	50 000	-5 %
„Сюзез“	Местрале	2,271 (+ 1,3%)	350 000	-50 %
„Буиг“	Буиг	1,994 (+ 22,1%)	200 000	-30 %
АКСА	Дьо Кастри	1,963 (- 2,8%)	800 000	-50 %
„Лафарж“	Коломб	1,789 (+ 30,9%)	20 000	-33 %
„Рено“	Швецер	1,664 (+52,5%)	130 000	+12,5%
„Сен Гобен“	Бефа	1,640 (- 0,6%)	240 000	-35 %

Източници: според Forbes – Le Monde 23 май 2003

Дженсен и Мърфи (Jensen & Murphy, 1990) също намират много слаба връзка между възнаграждението на ръководителите и финансовите резултати на предприятието.

Теорията на представителството, фокусирана върху отношението ръководител/акционер, претърпя развитие и включи всички участници: така се роди *Stakeholder Agency Theory* на Хил и Джоунс (Hill & Jones, 1992). Останалите участници са работниците, клиентите, доставчиците, кредиторите, местната власт и, най-общо, обществото. Всички тези участници са свързани с предприятието посредством експлицитни или имплицитни договори и му предоставят ресурси, които ръководителите на предприятието ще управляват, с които ще разполагат и чрез които ще създават стойност. Но всички не очакват една и съща възвращаемост. Така например едни искат да постигнат максимална борсова стойност, ако предприятието се котира, а други, например работниците, искат да имат гарантиран доход, т.е. работа. Следователно необходима е финансова отчетност, която да покаже многобройните аспекти на финансовите резултати (Christensen, 2010, с. 292). Концептуалните рамки, насочени към универсализъм, винаги са отхвърляли идеята за счетоводен плурализъм: една организация публикува само един набор отчети. При все това концептуалната рамка на IASB признава множествеността на потребителите и разнообразните им потребности. Но въпреки че отдава предпочитание на инвеститорите, т.е. акционерите, и на кредиторите (IASB, 2010, чл. ОВ3), концептуалната рамка има

за цел да произведе информация, отговаряща на потребностите на максимален брой други участници (*ibid.* OB8), без последните да са приоритетни (*ibid.* OB10). Тъй като не може по разбираеми технически причини да удостовери общи отношения на представителство в съответствие с *Stakeholder Agency Theory*, концептуалната рамка се свива до теорията на представителството, сведена до отношенията ръководители/акционери.

От друга страна, теорията за представителството неправилно редуцира сложността на предприятието, като пренебрегва психологическите и социални измерения на една организация от хора. Тук няма да се спираме на въпроса за мениджърската ефективност на този тип организация на властта²⁶. Но възприемайки този модел в своята концептуална рамка, годишните финансови отчети не могат ясно да служат на интересите на всички участници.

В заключение на това развитие на имплицитните хипотези на наложения от IASB счетоводен модел виждаме, че тяхното потвърждаване повдига най-малкото сериозни въпроси. Поведенческите финанси показват границите на теорията за очакваната полезност, тъй като пълното, незабавно и безплатно информирание на операторите е фикция, а теорията на представителството е силно редуциращ образ за предприятието. Нещо повече, налице е вътрешно противоречие. Ако пазарите са ефективни, конструкцията е такава, че не може да има асиметрия на информацията. Следователно принципалът може да запази постоянен и пълен контрол върху представителя. Вече не съществува истинска морална случайност, тъй като „отклонението в поведението“ на представителя незабавно бива открито, без да е необходимо да се изчаква той да предостави уличаващата го информация и, по-точно, счетоводна информация, описваща обстоятелства средно отпреди шест месеца. Ето защо едновременното използване на тези две теории е неоправдано.

2.2. Експлицитни хипотези за счетоводния модел

Експлицитните хипотези са тези, които дефинират качествата, необходими на инструмента за наблюдение, т.е. способността му да предоставя вярна и неутрална информация, за да допринесе за максимално ефективното разпределение на ресурсите.

• Наличие на „вярна представа“, предоставена от финансовата отчетност

Тази хипотеза предполага наличието на реалност, външна за наблюдателя. Финансовото положение (*financial position*) е обективно наблюдаема действителност, отразявана във финансовите отчети. Откъдето и изразът *true and fair view*, използван в британското счетоводно право и възприет в европейските директиви, или *faithful representation* в концептуалната рамка на МСФО (IASB, 1989, чл. 33 или IASB, 2010, QC 12). Същата хипотеза е залегнала в концептуалната рамка на FASB. „Онтологичната хипотеза, залегнала в

²⁶ За по-подробна критика на теорията на представителството, виж Jean-Michel Saussois (2011): *Capitalisme. Un Dieu sans Bible*. изд. Le Cavalier Bleu, с. 61 и следващи.

концептуалната рамка, е, че отношението между финансово счетоводство и икономическа реалност е еднопосочно, достоверно отразяващо или представящо. Икономическата реалност съществува обективно, интересубективно, конкретно и независимо от практиките на финансовото счетоводство. Тя отразява, препраща, представлява или измерва тази предхождаща действителност²⁷.

Тази обективност се сблъсква с факта, че сделките или събитията, взети предвид в счетоводството, са тези, които интересуват инвеститорите, но не и останалите участници. Нещо повече, използването на стойността в употреба за извършване на тестове за обезценка също не е съвместимо с обективността, която отстояваме, тъй като тази стойност е задължително субективна. Например Дидие Марто (Didier Marteau) подчертава, че 98% от активите на „Голдман Закс“ са оценени по метода *mark to model* и че приблизителните оценки по справедлива стойност надвишават резултата²⁸.

• Хипотеза за неутралност на финансовата информация

Неутрален ли е произвеждащият информация *homo oeconomicus*? Това би могло да означава, че той би трябвало да се въздържа от каквато и да е стойностна преценка. Очевидно това не е така, тъй като той отдава предпочитание на избора, максимизиращ неговата печалба или, най-общо, неговото предимство. Йерархизирането на целите е всъщност израз на стойностна преценка. Решението да не се взема страна също е пристрастие. Наличието на искане, идващо от потребителите, изразяващо потребност от неутралност на финансовата отчетност, така и не е доказано, макар и утвърждаването на това качество да легитимира нормата. За сметка на това работодателските среди се оплакват редовно от нестабилността на стандартите и желаят настойчиво да има трайност на методите.

Все пак неутрално ли е счетоводството? Бихме могли да разбираме под това, че то няма да взема страна между противоположни потребности, като например тези на акционерите, които са загрижени да научат основната стойност на предприятието, и тези на работниците, загрижени да се уверят, че това е действащо предприятие. Според IASB финансовата отчетност е в услуга на инвеститорите (т.е. тя не е политически неутрална), но тъй като се предполага, че останалите участници имат същите потребности, тя става неутрална (IASB, 1989, чл. 12 & 13). Отговорът, даден в концептуалната рамка на МСФО, е просто риторика (Burlaud & Colasse, 2010, с. 164).

Що се отнася до качествените характеристики, които трябва да има финансовата отчетност, в концептуалната рамка се уточнява, че за да бъде достоверна, тя трябва да е неутрална, т.е. неизкривена (IASB, 2010, чл. QC 14). Тя не е неутрална, ако „чрез подбора или представянето на информацията тя влияе на взимането на решение или на преценката с цел постигане на

²⁷ Превод по R. Hines, „The FASB's Conceptual Framework. Financial Accounting and the Maintenance of the Social World”. Accounting, Organisation and Society, 1991, n 16, с. 315.

²⁸ Didier Marteau: Aléa moral, asymétrie d'information et crise financière. Лекция, произнесена на 29/3/2012 в Националния институт за икономика и счетоводство (Intec).

предварително определен резултат или въздействие” (IASB, 1989, чл. 36). Според тази дефиниция авторът на финансовата отчетност, бил той счетоводителят или ръководителят на предприятието, следва да има неутрално поведение. Евентуалното му желание да манипулира диагнозата, която би направил потребителя на финансовия отчет, е силно ограничено от задължителния характер на счетоводните стандарти. Но неутралността на автора не означава, че стандартизаторът е неутрален. „Неутрална информация не означава информация без цел и без влияние върху поведението“. (IASB, 2010, чл. QC 14). Реално, пристрастието ясно означава да се отдаде предпочитание на потребностите на инвеститорите, опериращи на един глобализиран капиталов пазар, който трябва да бъде възможно най-ликвиден.

Ако погледнем на нещата от позицията на автора на финансовите отчети, може ли да се създаде и даде сигнал без намерение? А ако застанем на мястото на четящия финансовите отчети, можем ли да си представим, че неговият прочит няма да бъде повлиян от опита му и предпочитанията му, т.е. от субективни елементи? Можем ли да си представим неутрален прочит на финансовите отчети? И накрая, ако се поставим на мястото на стандартизатора, той не може да бъде политически неутрален от момента, в който взема решение да отдаде предпочитание на определена категория потребители.

• Хипотеза за съвместимостта на достоверността и уместността във финансовата отчетност

Съвместимостта на тези две качества, достоверност и уместност, не се поставя под съмнение от концептуалната рамка на IASB, която тясно ги обвързва (IASB, 2010, чл. QC5). „Neither a faithful representation of an irrelevant phenomenon nor an unfaithful representation of a relevant phenomenon helps users make good decisions” (*ibid.*, чл. QC17). Ако финансовата отчетност следва да притежава задължително тези две качества, с което в идеалния случай сме съгласни, има ли случаи на несъвместимост?

Концептуалната рамка определя уместността по следния начин: „Financial information is capable of making a difference in decisions if it has predictive value, confirmatory value or both“ (IASB, 2010, чл. QC7). Не е нужно отчетността да бъде прогнозна, за да предсказва (*ibid.* QC 8). Достатъчно е да помага на потребителите на финансовата отчетност да правят прогнози и, по-специално, да прогнозираят финансовите потоци. Когато финансовите отчети потвърждават или опровергават предишни прогнози, те позволяват по-прецизно да се формулират бъдещите прогнози.

Концептуалната рамка дефинира „вярното представяне” като пълно, неутрално и свободно от грешки и неточности (IASB, 2010, чл. QC 12). От тези три качества най-много трудности създава неутралността, за която вече говорихме по-горе. Уместността, по дефиниция, предполага въздействие върху решенията (*ibid.*, чл. QC 14).

Макар и вярното представяне да не води *ipso facto* до полезност, т.е. до уместност на информацията (IASB, 2010, чл. QC 16), концептуалната рамка не вижда конфликт между тези две качества (Hoarau, Teller & Walliser, in Hoarau et

al. 2011, с. 95 и следващи). Но тогава как да си обясним политическия натиск през 2008 година?

„Прилагането на Стандарт 39 в редакцията му отпреди октомври 2008 година щеше да има за последствие, като се има предвид ситуацията на финансовите пазари, да накара банките да признаят обезценки, които силно биха свили печалбите им или собствения им капитал и биха им попречили да спазват задължителните за тях коефициенти за ограничаване на риска (Базел 1 и Базел 2). Съществуваха сериозен риск някои между тях, в частност инвестиционните и финансови банки, да фалират²⁹ и това да доведе до нов срив на пазарите и окончателното им дестабилизиране. На този етап се налага изводът, че търсенето на ефективност доведе до нестабилност. (...) Изменението, публикувано на 13 октомври 2008 година, позволи нещо, което дотогава бе забранено, а именно да се прекласифицират елементите от категория „Активи, държани за търгуване” или категория „Активи, държани за продажба” в категория „Заеми и вземания, предоставени от предприятието”, и по този начин те да не бъдат оценявани по справедлива стойност, като прекатегоризирането можеше да бъде направено със задна дата от 10 юли 2008. Въпросното „изменение” на МСС 39 и МСФО 7, прието на 15 октомври 2008 от Европейския съюз, бе важно. Можем да преценим а posteriori неговото въздействие, като прочетем например финансовите отчети за 2008 година на „Сосиете женерал“. Банката го е приложила от 1 октомври 2008 и благодарение на него е прекласифицирала като заеми и вземания на стойност 28,6 милиарда евро активи, оценяеми по пазарна стойност, което ѝ е позволило да избегне през 2008 година спад на нетните банкови приходи с 1,5 милиарда евро и да отчете консолидиран резултат в размер на 2,01 милиарда евро“ (Colasse, 2009a). Политическият натиск следователно е довел до изкривяване на правила, от които се очаква да произведат вярна представа или представяне. Но тези изкривявания могат да доведат до желани последствия (Christensen, 2010, с. 288).

В заключение, развитието на експлицитните хипотези показва тяхната слабост. Използването на вътрешни модели за оценка не може да даде вярна представа за обективната реалност, неутралността в услуга на непостоянния борсов инвеститор е само риторика, а конфликтът между достоверност и уместност на финансовата отчетност, непредвиден от IASB, излиза наяве по време на кризата през 2008 година.

В края на тази втора част, посветена на имплицитните и експлицитни хипотези на счетоводния модел на IASB, констатираме, че те не са потвърдени, но показват усилие за моделиране, целящо силно редуциране на сложността на дадена действителност, финансовото положение на предприятието, която не може по никакъв начин да бъде пряко наблюдавана. В третата част на тази статия ще видим какъв извод правим по отношение на уместността на

---

²⁹ Терминът „фалит“ не е съвсем точен. Фалитът е фактическо положение: в момент t финансовите средства не позволяват да бъдат спазени сроковете за плащане. Ние сме в областта на „вярното“. Обратното, подаването на негативен сигнал може за създаде риск, но не и фактическо обстоятелство. Спадът на финансовите резултати на банките можеше да предизвика тревога за тяхната бъдеща платежоспособност с риск да блокира междубанковия пазар. Сигналът не беше „добър“. Можеше да се стигне до загуба на доверие.

счетоводния модел от гледна точка на полезността на произведената информация.

ТРЕТА ЧАСТ

3. Финансовите отчети са дразнение: „правилното“ е по-важно от „вярното“

Видяхме, че финансовото положение на една организация може да бъде наблюдавано само с помощта на инструменти, способни да моделират действителността, т.е. да намалят нейната сложност, за да я направят конкретно разбираема. В същото време моделът на IASB е изграден главно върху едно спорно представяне на поведението. От друга страна, достоверността на финансовата информация и политическата неутралност на стандартизатора са също спорни. Въпреки това на път са да се появят почти универсални счетоводни практики на базата на тази концептуална рамка. Този парадокс може да се обясни само ако изоставим желанието да изразяваме „вярно“ и се постараем да изразяваме „правилно“. Но техническите въпроси пораждаат и един друг, основен въпрос: каква е социалната и политическа отговорност на стандартизатора? FASB отбелязва този дебат. *„Като отхвърля мисълта, че стандартите за финансова отчетност могат да бъдат повлияни от политически съображения или за да се облагодрият една или друга икономическа група, Съветът признава, че един стандартизатор следва да отчита икономическото въздействие на стандартите, които публикува³⁰“.*

Подобна гледна точка е изразена и от Ричард Макви (Richard Macve): „Проблемите на стандартизаторите са най-често политически“³¹.

3.1. Каква е реалността на „вярното“?

Ако „вярното“ е функция на хипотези, можем ли да продължаваме да говорим за „вярно“?

В таблица 1, представяща еволюцията на счетоводството, казахме, че „вярното“ може да съществува. Така например счетоводството на касата показва до стотинка сумите, с които разполагаме и които могат да бъдат проверени, като „се направи касата“. По същия начин, когато собственикът е искал да направи инвентаризация на стадото, което е поверил на овчар, е трябвало да преброи животните, което е можел да направи по съвсем лесен и обективен начин. Въпреки че... Можем ли просто да броим наред телета, крави, бременни крави, волове, бикове...? Не трябва ли да държим сметка за възрастта и здравословното им състояние? Следователно необходимо е да предвидим категории. Но това веднага поставя въпроса за границите: например от кой момент телето става

³⁰ Превод по: FASB, Qualitative Characteristics of Accounting Information. Statement of Financial Accounting Concepts, n°2, 1980, § 106. цитирано от S. Zeff, “The Evolution of the Conceptual Framework for Business Enterprises in the United States”. Accounting Historians Journal, 1999, т. 26, n 2, с. 110.

³¹ Превод по: R. Macve, A Conceptual Framework for Financial Accounting and Reporting: Vision, Tool or Threat? New York, Gorland Publishing, 1997, с. XXII. цитирано от S. Zeff, op. cit. с. 119.

възрастно? От кой момент здравето животно става болно? Можем да отговорим на тези въпроси само ако въведем счетоводни практики, задаващи например възрастова граница. Така създаваме правила, стандарти, които опростяват и улесняват отношенията между икономическите дейци, при условие че по тях има консенсус.

На базата на този съвсем прост пример проличава трудността да се изгради „вярна представа” за финансовото положение на организацията например на едно голямо предприятие. Очевидно това е един чудесен механизъм за намаляване на сложността. Възможно ли е той да бъде и неутрален?

Ако приемем, че размерът на собствения капитал и нетният резултат за годината са най-важните сигнали, съдържащи се във финансовите отчети, то следните примери показват до каква степен тези индикатори са чувствителни спрямо предварително възприетите счетоводни практики.

Таблица 3: разлики по дружества между собствения капитал и резултата по МСФО и по US GAAP (примерите са взети от финансовите отчети за 2005 година, сумите са в милиони евро)

Дружества (финансов отчет на групата)	Разлика между собствените капитали по МСФО и по US GAAP	Преदिшна разлика в % между собствените капитали по МСФО	Разлика между резултатите по МСФО и по US GAAP	Преदिшна разлика между резултатите по МСФО
„Тотал“	32 410	80 %:	- 676	-6 %
„Франс Телеком“	-11 710	-47 %	-12	необявена
„Сюзез“	4 864	29 %	-755	-30 %
„Алкател-Люсан“	2 485	40 %	- 167	-18 %
„Акса“	2 256	7 %	1 059	25 %
„Вивенди“	- 939	-5 %	- 583	-18 %
„Содексо“	- 554	-25 %	- 83	-25 %
„Томсон“	- 438	-20 %	- 145	25 %
„Данон“	154	3 %	- 129	-9 %

Източник: VA, 2007, с. 15.

Само с малка промяна на нормативната референтна рамка едно и също предприятие може да промени резултата си с един милиард евро или да превърне печалбата си в загуба. Може ли тогава да продължаваме да говорим за вярна представа?

Но основният въпрос е да разберем дали, макар и да не представя „вярно”, сигналът може да променя поведението? Да, без съмнение (Christensen, 2010, с. 293). И наистина, ако погледнем упражнението натиск от Съвета Екофин на 7 октомври 2008 година върху световния стандартизатор, IASB, с цел да се променят правилата на играта и да се спасят банките от верижен фалит, ще се убедим в това. Така например прекласифицирането на някои финансови активи, решено през октомври 2008 година и влязло в сила със задна дата от 1 юли 2008 година, имаше следното въздействие върху годишните финансови отчети на три банки измежду много други: увеличение на начисления резултат (без да е налице какъвто и да е нов финансов поток) с:

- 1,5 милиарда евро за „Сосиете женерал“, както вече видяхме;
- 845 милиона евро за „Дойче банк“;
- 310 милиона евро за „Натиксис“ (Burlaud & Colasse, 2010, с. 174).

Когато резултатът може да доведе до борсова паника, правилата на игра се променят, сменя се „термометърът” и на счетоводството се поставя задача да произведе „добър” сигнал. В случая това се оказва ефикасно, защото доверието се възстанови бързо.

След като се усъмнихме в достоверността на представата и в политическата неутралност на финансовата отчетност, идва ред на въпросите.

3.2. Как представата може да създаде действителност?

Отношението между познание и действие е многократно обсъждано. То е в центъра на изследванията на психолога, биолога, логика и епистемиолога Жан Пиаже (Jean Piaget) за създаването на интелект³². Откриваме същото отношение, но под друга форма и в друг контекст, у Мишел Фуко (Michel Foucault) с идеята, че действителността се променя от наблюдението, че човек адаптира поведението си, когато осъзнава, че е или може да бъде наблюдаван³³. Този подход се вписва в конструктивисткото течение, един от чиито създатели е Пиаже.

Воденето на счетоводство предполага на първо място да се вземат данни и да се обработят с цел да се произведе информация, за която се предполага, че дава вярна представа³⁴. Но тази представа не се разчита по един и същ начин от различните потребители, защото контекстът, в който се намира четящият, неговите опит и памет надграждат представата, за да произведат тълкувание, смисъл, диагноза, които не могат да не бъдат субективни. Двама души и дори един и същи човек, поставени в различни ситуации, ще направят различен прочит на финансовата отчетност. Авторът на тази отчетност очевидно няма никакво влияние върху контекста, в който се намира потребителят. Но в зависимост от естеството на информацията, която произвежда, той все пак влияе на действителността. По косвен начин авторът на финансовата отчетност участва

³² Jean Piaget (1949): La psychologie de l'intelligence. Armand Colin, 2-ро издание, 212 с.

³³ Michel Foucault (1981): Surveiller et punir. NRF Gallimard, 318 с.

³⁴ Cf. приложената таблица.

в промяната на света, в създаването на реалност. Тази промяна поражда на свой ред нова представа. Следователно налице е взаимодействие между представа и реалност, илюстриращо в този конкретен случай съществуващото диалектическо отношение между познание и действие. Макар и с други думи Хайнс (Hines) изразява същата идея: „Съществува двупосочно и интерактивно отношение между коефициентите на счетоводната отчетност и дадена финансова трудност³⁵“.

Когато става въпрос за активни или живи същества, лишени от съзнание, образът (представата) не взаимодейства с реалността. Така например измерването, проектирането или фотографирането на една сграда няма отражение върху нея, защото липсва поведение според дефиницията, която дадохме в увода. Ако покажете на едно животно неговия образ (огледало, фотография, статуя...), това по принцип няма да има отражение върху поведението му, защото то няма съзнание, че е изобразявано. По съвсем различен начин стои въпросът с някои човешки поведения. Например ръководителят, който ще бъде оценяван въз основа на финансовата отчетност, ще действа изпреварващо и в зависимост от хипотезите, избрани за изготвяне на финансовата отчетност, ще търси да създаде за действието си най-лъскава представа. Въз основа на финансовите отчети той ще бъде, по-точно, сравняван например с неговите конкуренти и следователно оценяван. Представата, финансовите отчети в смисъл на финансова информация, са дразнител или инхибиращ сигнал за социалните поведения. Но макар този сигнал да прави видими определени аспекти, той не може да направи всичко видимо. „*What you see is what you get*“. Съзнателно или не, сигналът следователно не може да бъде неутрален, както видяхме това по-горе, в § 2.2. Ако сигналът не е „верен“, остава да видим дали е „правилен“.

Един сигнал не може да бъде най-общо „правилен“, „правилен“ сам по себе си. Той може да е такъв само по отношение на желаната от дадено лице или група цел. Оптималното е не-неутрален сигнал, т.е. търсещ да манипулира (Christensen, 2010, с. 294). Това е концептуалната рамка, била тя имплицитна или експлицитна, която определя за кого и защо се прави финансовата отчетност. Ще се спрем на няколко алтернативни възможности, показващи относителността на посланието чрез групиране на възможностите в четири големи категории цели:

- да се направи възможен обменът благодарение на доверието;
- да се направи отношението на представителство възможно благодарение, по-специално, на контрола;
- да се направи възможна дадена икономическа политика благодарение на счетоводство, основано на данъчно облагане;
- да се направи дадена организация легитимна благодарение на икономическия, социален и управленски *reporting*.

³⁵ Превод по R. Hines, op. cit., с. 324.

• Да се направи възможен обменът благодарение на доверието

Счетоводството е неотделимо свързано с обмяната. Но обмяната не може да се случи, ако няма минимум доверие, че счетоводството може да допринесе за установяването ѝ, като предоставя нефалшифицируеми инвентари и като осигурява проследяемост на финансовите потоци.

Така например кредиторите могат да потърсят във финансовите отчети инвентаризация, предпазлива оценка и изчерпателно преброяване на имуществото, които да дават реални гаранции при неплатежеспособност.

Можем също така да се запитаме дали ролята на финансовата отчетност не е просто да направи видими и контролируеми финансовите потоци. Подобно на полицая, който само с видимото си присъствие променя поведението на шофьорите и намалява по този начин броя на нарушенията на Закона за движение по пътищата, така и счетоводителят допринася значително за намаляване на престъпленията. „Правилният сигнал“, който изпраща финансовата отчетност, е, че проследяемостта на финансовите потоци е устойчива бариера пред безнаказаността на финансовите и данъчни престъпления. Трябва ли в такъв случай счетоводната референтна система да бъде по-фокусирана върху финансовите потоци и ангажименти, включително извънбалансовите, отколкото върху потребностите на данъчната система, което ни отдалечава от идеята за даване на стойност в употреба на активите?

• Да се направи отношението на представителство възможно благодарение на контрола

Теорията за представителството, приложима към всички ситуации на сътрудничество³⁶, но която ще използваме тук, за да разгледаме разделянето на собствеността на капитала от мениджмънта, е очевидно едно от условията за инвестиране на спестяванията и оттам за икономическото развитие. Но подобно отношение предполага не само подходящо управление, а и инструменти за контролиране на представителя с цел:

- той да се отчита за управлението си;
- да се виждат изпреварващите му действия;
- да се оцени трайният и възпроизводим характер на качеството на неговото действие.

Финансовите отчети могат да бъдат инструмент за последващ контрол на изпълнението на стратегическите ангажименти, упражняван от акционерите върху ръководителите, които трябва да „се отчитат“, или, казано най-общо, упражняван от упълномощителите върху пълномощниците. Не би ли била полезна в такъв случай референтна счетоводна система, отговаряща на стратегическия избор? Може ли една дългосрочна индустриална стратегия, по модела на рейнския капитализъм, да бъде проследявана със същата референтна система като една стратегия, преследваща максимална стойност на акциите в краткосрочен план?

³⁶ Cf. Jacques Rojot (2003), *Théorie des organisations*. Eska, с. 245 & следващи

Финансовите отчети могат също така да покажат изпреварващите действия на ръководителите, въпреки че регистрират само минали събития. И наистина те се изготвят на базата на допускането за непрекъснатост на дейността. Ако подобно допускане е нереалистично, финансовите отчети трябва да бъдат изготвени по ликвидационна стойност. При хипотезата за действащо предприятие някои от начислените разходи са основани на прогнози. Например амортизациите са разчетени за бъдещ вероятен срок на употреба на съответните активи. Класифицирането на ценните книжа по категории (участия, инвестиции...), с последиците, до които това води по отношение на оценката и отражението върху резултата, е функция на намеренията. Определянето на процент на актуализация, приложим спрямо бъдещите парични потоци с цел остойностяване на определени пера от счетоводния баланс, е функция на прогнозирането на стойността на времето и нивото на риска.

И накрая, можем да искаме например от финансовата отчетност тя да има предсказателна стойност. Ако финансовите отчети дават вярна представа за финансовото положение в определен момент, те позволяват да се проследи миналото развитие, да се очертае тенденцията. Ето защо при влошаване на ситуацията те могат да предизвикат паника (самореализиращи се прогнози), тъй като кредиторите, за които акционерите са само частен случай, започват да се държат като пътници на кораб по време на буря: всички търсят да се скрият откъм подветрената страна и така предизвикват обръщането, от което всички се страхуват. Но, погледнато от обратната страна, можем да упрекнем финансовата отчетност в липсата на предсказателна стойност, т.е. че тя не служи за нищо. След като не може да изпрати достатъчно рано сигнал за тревога, тя спъва осъзнаването на опасността и взимането на навременни решения, които биха позволили възстановяването, станало невъзможно след това. Подробният отчет за приходите и разходите позволява да се провери жизнеността на икономическия модел на предприятието.

• Да се направи възможна дадена икономическа политика благодарение на счетоводство, основано на данъчно облагане

Счетоводството дава практическа мярка на резултата, която ще послужи за разпределяне на добавената стойност между акционерите (дивидент), държавата (данък), работниците (участие или притежаване на акции от предприятието) и самото предприятие (инвестиции). Какво ще получи всеки един зависи от това колко ще вземат останалите, като се има предвид, че въздействието върху националната икономика и социалното равновесие е функция на бенефициента. Разпределеното в полза на работниците не се използва по същия начин като разпределеното в полза на акционерите, тъй като процентът на спестявания при тези две категории е различен. Държавата може да използва държавническите си правомощия, за да въздейства върху размера на отчисленията в нейна полза³⁷. Но по много по-фин начин тя може също така да облагодетелства един или друг от останалите правоимащи, като например обложи по-слабо доходите от капитал в

³⁷ Тези отчисления все пак са „модулирани“ чрез отклоняването от данъчно облагане, което Ерик Алт (Eric Alt), цитирайки министър Валери Пекрес, оценява на 30 или 50 милиарда евро годишно за Франция. [Cf Eric Alt & Irène Luc (2011) : L'esprit de corruption. изд. Le bord de l'eau, 2011, 180 с.]

сравнение с доходите от труд или като обложи по-тежко разпределената печалба в сравнение с печалбата, отнесена към резервите. Държавата може да действа още по-прецизно, като облагодетелства инвестициите в средства за производство, вместо в имоти например.

Доколкото данъчното облагане е инструмент на икономическата политика, която може да бъде насочена към ръст на заетостта, инвестициите, иновациите, износа..., счетоводството може да има в такъв случай за приоритетна цел да измери усилието, вложено от предприятието-данъкоплатец по посока на желаното поведение. Погледнато от тази перспектива счетоводната референтна система се явява част от данъчния кодекс, например случая с финансовите отчети на организациите, които не са от публичен интерес в САЩ. Такъв е и доста често, макар и невинаги, случаят с финансовата отчетност във Франция.

• **Да се направи дадена организация легитимна благодарение на икономическата, социална и управленска отчетност (*reporting ESG*)**

Някои предприятия стават големи, изнасят производства и услуги (аутсорсинг) и упражняват такава власт, че „обществото (а не само пазарът, на който се намират) осъзнава факта, че е обект на мениджмънта на въпросните организации”³⁸. Възниква въпросът за легитимността на тази власт. Въпросът за политическата роля на предприятията не е нов. Банкерът Фугер през XV-ти век предоставя богатството си за избирането на Карл V за император на Свещената Римска империя. Колонизирането на Азия и Африка от европейските нации се опира на дейността на големи предприятия, като например Индийската компания ИТТ играе активна роля в Чили при свалянето от власт на социалистическото правителство на Салвадор Алиенде от генерал Пиночет. Бихме могли да споменем също така и политическата намеса на големите петролни или миннодобивни компании. И накрая, днешната криза показва фантастичната власт, която притежават рейтинговите агенции. Но силата на тези компании е и тяхна слабост: политически рискове, рискове, свързани с околната среда, социални рискове³⁹. Ето защо те също са длъжни да се отчетат пред обществото, ако искат да бъдат легитимни, т.е. да запазят властта си.

От 90-те години насам искането за отчетност (*reporting*) надхвърли рамките на годишните финансови отчети и се институционализира. Във Франция законът от 15 май 2001 година за новите икономически регулации въведе „задължение за reporting за борсовите дружества, обхващащо социалната сфера и околната среда“ (Capron & Quairel-Lanoizelée, in Nikitin & Richard, 2012, с. 163). Законът от 12 юли 2010 година, въвеждащ национални ангажименти по отношение на околната среда, известен като Гренел 2, разшири още повече това задължение (*ibid.*, с. 164). Европейската директива за модернизация и актуализация на счетоводните стандарти (2003/51/ЕС) гласи, че: „Дотолкова, доколкото е необходимо за разбирането на развитието, изпълнението или състоянието на дружеството, анализът включва финансови, а където е подходящо, и нефинансови ключови показатели за изпълнението, имащи отношение към

³⁸ Romain Laufer & Alain Burlaud (1980) : Management public. Gestion et légitimité. Dalloz, с. 52.

³⁹ Sur le concept de risque majeur, cf. Romain Laufer (1993): L'entreprise face aux risques majeurs. A propos de l'incertitude des normes sociales. L'Harmattan, 320 с.

конкретна стопанска дейност, включително информация, отнасяща се до въпроси, свързани с околната среда и персонала.“ (чл. 46). Тези изисквания се сблъскват със слабия инструментариум и с липсата на консенсус за създаването на такъв. При все това не липсват проекти.

През 1997 година бе създадена „Глобална инициатива за отчетност“ (Global Reporting Initiative, GRI) в партньорство с Програмата на ООН за околна среда (ПОСООН). Целта е да се наложи устойчиво развитие, като се гарантира неговият триизмерен баланс: икономика, околна среда и социална или хуманна сфера. „GRI guidelines organise sustainability reporting in terms of economic, environmental and social performance (also known as the triple bottom line). This structure has been chosen because it reflects what is currently the most widely accepted approach to defining sustainability⁴⁰“.

През 2010 година се появи нов стандартизатор: Съвет по международно интегрирано отчетване (International Integrated Reporting Council, IIRC). Той определя по следния начин обхвата на своите компетентности: „Integrated Reporting is a new approach to corporate reporting that demonstrates the linkages between an organization's strategy, governance and financial performance and the social, environmental and economic context within which it operates. By reinforcing these connections, Integrated Reporting can help business to take more sustainable decisions and enable investors and other stakeholders to understand how an organization is really performing⁴¹“.

Както се вижда и в институционален план, и по отношение на инструментите, отчетността в икономическата, социалната и управленската област (*reporting ESG*) все още не е стабилизирана. Въпреки това още отсега можем да направим известни изводи:

- моделът на счетоводната стандартизация има много голяма сила на привличане със създаването на стандартизационни органи, задаващи отчетността, която трябва да се предостави, и нейната форма, за да се гарантира устойчивост на количествените методи и съпоставимост, както и неутралност (в смисъл липса на манипулации);

- целите са съзнателно разширени с волята отчетността да обхване повече измерения на мениджмънта в полза на множеството участници, а не само на инвеститорите, били те днешни или бъдещи;

- въпросът за връзката между отчетността в социалната сфера и околната среда и финансовата отчетност не е разрешен. Трябва ли предоставяната информация да съвпада, или тя е независима? Кой и как може да одитира тази информация?

Но основната идея, независимо дали става въпрос за *reporting ESG* или за годишните финансови отчети, е, че когато правиш нещо видимо, създаваш задължение, че отчетността поражда поведение.

---

⁴⁰ GRI (2002): Sustainability Reporting Guidelines. Version 2, цитирано по Depoers & Richard, J. in Nikitin & Richard, C., 2012, с. 181 - 182.

⁴¹ Cf. сайта <http://www.theiirc.org/>

В заключение на тази трета част виждаме, че „изборът на счетоводна техника е само отражение на много по-фундаментален избор, който е необходимо да обясним, въпреки че това рядко се прави“. (Burlaud, 1979, с. 20). Концептуалната рамка на IASC/IASB отчасти отговори на тази критика, като уточни кой е участникът, на който тя отдава предимство. Но ние показахме, че има и друг начин, по който може да се третира този въпрос. Вместо да питаме за кого е предназначена отчетността, можем да зададем въпроса с каква цел се публикуват отчетите. Множество участници могат да имат обща цел. От друга страна, определени участници не представляват еднородна категория. Например инвеститорите могат да бъдат дребни спестители (прочутият тип „вдовицата от Карпантра“), институционални инвеститори с най-различен профил, лица, управляващи портфейли, които понякога са оценявани на база ежедневни финансови резултати, както и големи индустриални династии (Пежо, Мишлен, Квант...), управляващи имущество с хоризонт няколко поколения. Не е сигурно, че всички те имат еднакви потребности от информация. И накрая, ако финансовите отчети са инструмент в услуга на дадена публична политика, това означава, че зад тази политика трябва да стои държава или междудържавна организация, участваща и в процеса на счетоводна стандартизация.

Заключение

Много от поставените въпроси, без претенция за изчерпателност, остават без отговор и очертават насоките за изследване. Можем да ги систематизираме, като се поставим първо на мястото на политическата власт, която трябва да ръководи изработването на концептуалната рамка от страна на стандартизатора, а след това и на мястото на потребителя на финансовата отчетност.

Политическата власт следва да си зададе въпроса за „правилното поведение“ и евентуалните проциклични последствия, породени от счетоводния стандарт. Именно това не направи Европейският съюз, когато повери на един „подизпълнител“, IASB, грижата за дефиниране на счетоводните стандарти, „с уговорката“ после да ги провери.

- Кое е „правилното поведение“, което финансовата отчетност трябва да насърчи? Концептуалната рамка е политически акт и отговорност за нея не могат да носят тесните специалисти в тази област. Пред кого ще се отчетат те за направения избор? Това поставя и въпроса дали една и съща концептуална рамка може да информира по уместен начин различни участници, когато става въпрос за частни фирми, организации, действащи в сферата на социалната икономика, или публични органи, които събират данъци и, евентуално, емитират своя парична единица? Следва ли отново да се постави под въпрос сближаването между *International Public Sector Accounting Standards* (IPSAS) и МСФО?
- Как да не позволим на сигнала да породи верижни реакции, паника, крах, проциклични поведения и да доведе до самореализиращи се прогнози? Изоставянето на справедливата стойност в полза на завръщането към историческата цена няма ли да ни позволи да намалим волатилността?

Стандартизаторът в диалога си с потребителите, по-точно при публикуването на своите експозета-анкети, следва да се замисли за простотата на посланието и неговата разбираемост, както и за ефекта на заучаване, до които то може да доведе.

- Каква е връзката между достоверността и простотата на посланието? Разбира се, финансовите отчети могат да бъдат достоверни, само ако са разбираеми. Понятността впрочем е едно от качествата, изисквани от концептуалната рамка (IASB, 1989, чл. 23). Но все повече гласове се надигат днес срещу сложността на стандартите и нечетивността на финансовите отчети⁴². Можем ли да си представим завръщането на междинните финансови показатели, отговарящи на потребностите на различните участници? Докъде още можем да стигнем с механизма за редуциране на сложността на сигнала, без същевременно да лишим финансовата отчетност от смисъл? Най-крайният пример е този на рейтинговите агенции, които редуцират информацията за риска от неплатежоспособност на едно предприятие, дори на една страна и следователно на тяхната политика само до едно число (оценка).
- Едно и също ли остава с течение на времето действието на дразненето, каквото се явява финансовата информация? Има ли ефект на привикване? Ефект на заучаване?

Концептуалната рамка на IASB предполага да можем вярно да представим „икономически явления“ (IASB, 2010, QC12), за да позволим на инвеститорите, били те днешни или бъдещи, да вземат икономически решения, свързани например с покупката, продажбата или държането на ценни книжа (*ibid.* OB2). Досега разсъжденията най-често се насочваха към разширяване с цел отчитане на потребностите и на други участници. Подобен е партньорският подход на счетоводната стандартизация (Colasse, 2012, с. 66). Посоката на размисъл, в която искахме да насочим дебата, касае отношението между стандарт и решение или поведение. В този случай е редно повече от всякога да отдадем предпочитание на „правилното“ пред „вярното“.

Библиографска справка:

Baert D., Yanno G. (2009). *Rapport d'information relatif aux enjeux des nouvelles normes comptables*. Assemblée nationale. 164 p.

Burlaud, A. (1979): *Comptabilité et inflation*. Ed. Gujas, 233 p.

Burlaud, A. et Cossu, C. (1977): *Multiplicateur d'amortissement et Inflation*. *Economie et comptabilité* n° 118, juin : 3 - 27.

Burlaud, A. et Colasse, B. (2010): *Normalisation comptable internationale : le retour du politique ?* *Comptabilité, contrôle, audit*, 16 (3), décembre : 153 - 176.

Burlaud, A. et Colasse, B. (2011): *Réponse aux commentaires sur Normalisation comptable internationale: le retour du politique ?* *Comptabilité, contrôle, audit*, 17 (3), décembre : 115 - 12B.

---

⁴² Cf. Генерални щати на счетоводната наука, организирани от независимия Орган за счетоводни стандарти на 16/12/2011.

Christensen, J. (2010): *Conceptual frameworks of accounting from an information perspective. Accounting and Business Research* 40 (3) : 287 - 299.

Colasse, B. (2009 a): *IFRS : effecience versus instabilité. Revue française de comptabilité*, n° 426.

Colasse, B. (2009 b): *La normalisation comptable internationale face à la crise, Revue d'économie financière*, n° 95 : 387 - 399.

Colasse, B. (2012): *Les fondements de la comptabilité. La Découverte*, 125 p.

Colasse, B. et Pochet, C. (2009): *De la genèse du nouveau Conseil national de la comptabilité : un cas d'isomorphisme institutionnel ? Comptabilité, contrôle, audit*, 15 (2), décembre : 7 - 36.

Colasse, B. (sous la direction de) (2009 c): *Encyclopédie de comptabilité, contrôle de gestion et audit. 2e édition, Economica*, 1471 p.

Hill, C. et Jones, T. (1992): *Stakeholder-Agency Theory. Journal of Management Studies* 29 (2): 131 - 154.

Hoarau, G. et Teller, R. (2001): *Création de valeur et management de l'entreprise. Vuibert*, 216 p.

Hoarau, G. et Teller, R. (2007): *IFRS: les normes comptables du nouvel ordre économique mondial ? Comptabilité, contrôle, audit, décembre* : 3 - 20.

Hoarau, C., Malo, J.-L. et Simon, C. (2011): *Comptabilité, contrôle et société. Foucher*, 413 p.

Hopwood, A. G. (1974): *Accounting and human behaviour, Prentice Hall Inc., New Jersey*, 213p.

IASB (2010): *The Conceptual Framework for Financial Reporting. IFRS Foundation*.

IASC (1989): *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. IFRS Foundation*.

Jensen, M. C. & Murphy, K. (1990): *Performance Pay and Top Management Incentives. Journal of Political Economy*, n° 98: 225 - 264.

Kahneman, D. et Tversky, A. (1979): *Prospect Theory: an Analysis of Decision under Risk. Econometrica*, 47 (2), mars, 263 - 291.

Laux, C. et Leuz, C. (2009): *The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate, Accounting, Organizations and Society*, 34: 826-834.

Marteau D. & Morand P. (2009): *Normes comptables et crise financière. Rapport au ministre de l'Economie, de l'Industrie et de l'Emploi*.

Nikitin, M. et Richard, C. (2012): *Comptabilité, société, politique. Economica*, 372 p.

V.A. (2007): *Convergence IFRS-US GAAP. Enjeux identifiés à partir de la pratique des groupes français cotés aux USA. Cahiers de l'Académie des sciences et techniques comptables et financières* n° 9.

Приложение

Как счетоводството ни позволява поетапно да трансформираме данните в информация и информацията в познание.

Таблица 4: Процес на трансформация на данните в познание

Етапи на счетоводните операции	Действия (обхванати в референтна система)	Резултати от счетоводните операции
1. Въвеждане	Регистриране на събитията. Измерване, т.е. представяне във вид на парични единици (оценка) Въвеждане на операциите	Събрани данни Осигуряване на проследяемост на финансовите и физическите потоци Възможност за обединяването им в агрегати Изчерпателност на събраните транзакции и на инвентаризираното имущество
2. Обработка	Класифициране на данните Запаметяване Обобщаване, произвеждане на вярна представа	Редуциране на сложността и изобилието чрез превръщане на данните в информация (например размер на фонд работна заплата, годишен оборот...)
3. Използване	Анализиране на информацията (например пресмятане на коефициенти) Сравняване (например баланси в групите) Диагностициране (например посочване на силните и слабите страни) Взимане на решение	Превръщане на информацията в познание (създаване на смисъл за сметка намаляване сложността на смисъла; пример: научаване на доходността, на платежоспособността...) чрез използване на категорийни схеми, определяне на рейтинг (рейтингови агенции, функции „score“), вземане на решение (роля на опита и категорийните схеми)